Olga Ludyga
Uniwersytet Gdański

Oceniaj, aby uczyć – zmiany dotyczące oceny szkolnej w norweskich programach państwowych
– na przykładzie szkoły średniej w Północnej Norwegii

Celem niniejszej pracy jest przybliżenie czytelnikowi norweskiego systemu oceniania z naciskiem na proces wprowadzania oceniania kształtującego. Do opisania programów i projektów posłużyły mi głównie dzienniki ustaw oraz raporty z ewaluacji, natomiast nauczyciele ze szkoły średniej w niewielkiej miejscowości na północy kraju zechcieli podzielić się swoimi spostrzeżeniami na temat praktyki korzystania z wytycznych norweskiego Ministerstwa Wiedzy. Rozważania swe rozpocznę od krótkiego rysu historycznego, aby ukazać, jak pewne procesy ewoluowały aż do momentu, w którym znajdujemy się dzisiaj. Następnie zaproponuję zestawienie cech obu form oceniania: kształtującego i sumującego w celu ukazania kontekstu pracy nauczycieli. Kolejnym etapem pracy będzie przykład procesu wprowadzania programów oceniania kształtującego w norweskiej szkole średniej wraz z przytoczeniem refleksji nauczycieli. W podsumowaniu zamieszczone zostaną wnioski z rozważań.

Rysunek 1. Rozplanowanie treści

Rys historyczny

W 2006 roku w Norwegii został wprowadzony nowy plan nauczania Kunnskapsløftet 2006: LK 06, czyli Curriculum wspierające Promocję Wiedzy (Knowledge Promotion Reform). Był on następstwem reformy z 1997 roku, w której jedynie zauważono potrzebę wprowadzenia zmian. Czynnikami, które przyczyniły się do powstania LK 06, były:

- zmieniająca się coraz bardziej rzeczywistość (stąd reforomy na przestrzeni lat są przeprowadzane częściej i zapewne ta tendencja utrzyma się w przyszłości);
- wyniki PISA (Programme for International Student Asessment) i TIMMS (Trends in International Mathematics and Science Study), w których szkoły norweskie osiagają dobre lub bardzo dobre rezultaty w kategoriach takich jak: demokratyczne czynniki, zadowolenie, poczucie przynależności, natomiast w tych, które w tradycyjnym ujęciu wpływają na postępy (wyniki z danych przedmiotów, środowisko pracy), znajdują się w opozycji do wcześniej wspomnianych. Komfort stał się ważniejszy

od nauki, nauczyciele nie kontrolują pracy wykonanej przez uczniów, uczniowie nie są zaangażowani, brakuje systematyczności oceniania, ewaluacji i uczenia się (Lygsnes i Rismark, 2007).

Ministerstwo Edukacji, po zmianie nazwy to Ministerstwo Wiedzy, wprowadziło w życie egzaminy państwowe, które jednak różniły się zakresem i rozdzajem w zależności od polityki partii rządzącej. Początkowo miały one mierzyć przedmiotowe kompetencje uczniów, obecnie nacisk kładzie się na odzwierciedlanie międzyprzedmiotowych kompetencji oraz na to, by testy miały również funkcję wspierającą uczenie się, czyli ich celem jest zapewnienie podstaw do oceniania kształtującego, tak zwanego oceniania wspierającego uczenie się (*Assessment for Learning*). Aby wspomóc tę formę oceniania, przeniesiono wiosenne ankiety i testy na początek jesieni, czyli rozpoczynają one teraz rok szkolny. Dodatkowym elementem są testy diagnostyczne (*mapping tests*), które nie mają jednakże służyć ocenianiu sumującemu, a są przewidziane jako narzędzia diagnozujące dla nauczycieli, aby mogli oni dostosowywać metody i style naucznia do możliwości swoich uczniów.

Testy państwowe z języka angielskiego i arytmetyki odbywają się w formie elektronicznej i są sprawdzane i oceniane centralnie. Pozostałe testy, również te diagnostyczne, oceniają nauczyciele. Istotne jest więc, w celu uzyskania sprawiedliwej oceny, by znali oni dokładny zakres materiału oraz kryteria, jakimi powinni kierować się, oceniając uczniów.

Nowe curriculum kładzie nacisk przede wszystkim na kompetencje, definiowane jako umiejętność zastosowania wiedzy zdobytej w szkole, oraz wyniki uczenia się. Wyłoniono pięć podstawowych kategorii, traktowanych jako obowiązkowe umiejętności wynikające z procesu uczenia się, które obowiazują w każdym przedmiocie przez wszystkie lata nauki w szkole:

- Umiejętność czytania
- Umiejętność liczenia
- Umiejętność wysławiania się pisemnie
- Umiejętność wysławiania się ustnie
- Umiejętność posługiwania sie nowoczesnymi technologiami komputerowymi.

Ewaluacja **Knowledge Promotion Reform** (Aasen, 2012) wykazuje, że wiele samorządów ostatnich latach pracowało nad wdrażaniem programu jakościowego oceniania, szkoleniami oraz nad strategiami rozwoju. Wyniki ankiet uczniów (*Pupil Survey*), obowiązkowych ankiet, skierowanych do uczniów i sprawdzających ich opinie o poziomie i jakości kształcenia (i innych psychospołecznych aspektów, które szkoła powinna zapewnić) oraz egzaminów państwowych (*national tests*), są regularnie omawiane przez samorządy i szkoły. Plan nauczania definiuje kompetencje, jakie uczeń ma posiadać, jednakże oczekuje się, że uspecyficznienie uczniów nastąpi na szczeblu lokalnym i szkolnym. Nauczyciele wskazują na dużą trudność w przekładaniu wytycznych ministerialnych na konkretne scenariusze i plany lekcji (Norwegian Directorate for Education and Training, 2011). Brakuje państwowych kryteriów oceniania, dzięki którym byłoby wiadomo, jakie osiągnięcia wymagane są na jaką ocenę. Rosną obawy o bezsprzeczność i sprawiedliwość w ocenianiu uczniów, szczególnie, że ma ono wpływ na dalsze

kształcenie lub karierę zawodową. Problemem jest także adekwatność informacji zwrotnej w ocenianiu kształtującym, skoro kryteria i cele pozostają niesprecyzowane. Pozostałe wnioski z ewaluacji **Knowledge Promotion Reform:**

- Lokalne próby rozwinięcia wspólnego planu zaowocowały współpracą oraz dzieleniem się doświadczeniami pomiędzy szkołami i nauczycielami (Aesen, 2012).
- Ocenianie uczniów jest tematem częstych dyskusji w kolegiach nauczyczycielskich.
- Tendencje do systematycznego łączenia oceny sumatywnej z oceną kształtującą w wielu szkołach (Sandvik, 2012).

Ocenianie kształtujące, czyli ocenianie wspierające uczenie się – rozwój

Aby nauczyciele mieli łatwiejszy dostęp do wytycznych zawartych w aktach ministerialnych, został sporządzony tak zwany **plakat nauczania (Læringsplakaten)**, w którym sformułowano główne cele i zasady będące podstawą pracy nauczycielskiej. Zawartość plakatu obejmuje tematy:

1. Zintegrowany człowiek
2. Umiejętności i wytyczne nauczania
3. Dopasowane nauczanie
4. Strategie nauczania
5. Współpraca dom – szkoła
6. Współpraca środowisko lokalne – szkoła.

Szkoła i miejsce praktyk (firmy z dużym nastawieniem na praktykantów, głównie po szkołach zawodowych) są zobowiązane:

- dać wszystkim uczniom i praktykantom/ kandydatom na praktykantów* równe możliwości rozwijania swoich zdolności i talentów, indywidualnie i we współpracy z innymi (Opp.l. § 1-2 og kap. 5)
- stymulować uczniów i praktykantów/ kandydatów na praktykantów, wzbudzać chęć do nauki, wytrwałość i ciekawość (Opp.l. § 1-2)
- stymulować uczniów i praktykantów/ kandydatów na praktykantów do rozwijania własnych strategii uczenia się i zdolności do krytycznego myślenia (Opp.l. § 1-2)
- stymulować uczniów i praktykantów/ kandydatów na praktykantów w ich rozwoju osobistym i tożsamości, w rozwijaniu etycznych, społecznych i kulturowych kompetencji i zdolności do rozumienia i współuczestniczenia w demokracji (Opp.l. § 1-2)
- akceptować prawo do współudziału uczniów w decyzjach podejmowanych w szkole i do tego, aby uczniowie i praktykanci/ kandydaci na praktykantów mogli podjąć świadomy wybór wartości oraz kształcenia i przyszłej pracy (Opp.l. § 1-2, forskrift kap. 22)
- wspierać dopasowane nauczanie i zróżnicowane sposoby pracy (Opp.l. § 1-2 og kap. 5)
- stymulować, stosować i rozwijać indywidualne kompetencje nauczycieli (Opp.l. kap. 10)
- przyczyniać się do tego, by nauczyciele i instruktorzy byli postrzegani jako liderzy i jako wzór do naśladowania dla dzieci i młodzieży (Læreplanverkets generelle del)

- zapewnić, by fizyczne i psychospołeczne środowisko pracy i nauki sprzyjało zdrowiu, komfortowi i nauce (Opp.l. kap. 9a)
- współpracować z rodzicami/opiekunami (Opp.l. § 1-2 og forskrift § 3-2)
- współpracować z lokalnym społeczeństwem, które w konstruktywny sposób będzie zaangażowane w nauczanie.

* Kandydat na praktykanta to osoba, która ukończyła profil zawodowy, ale nie ma stopni ze wszystkich wymaganych przedmiotów, by mogła być nazywana praktykantem.

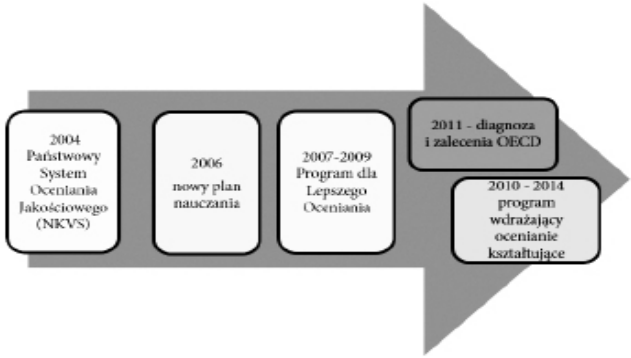

Rysunek 2. Rządowe programy wdrażania oceniania kształtującego (opracowanie własne)

W 2009 roku następuje ewaluacja systemu oceniania jakościowego, z której wynikło, że wyzwaniem dla norweskiej szkoły jest zaangażowanie nauczycieli w poszukiwanie korelacji pomiędzy kryteriami, oceną indywidualną a wynikami. Kilka lat później badania wykazały, że dzięki programowi *Ocenianie dla uczenia się*, który wprowadza nowe zasady oceniania w szkołach, wzrosła świadomość oceny i uczenia się (Sandvik, 2012).

W zarządzeniach podkreśla się rolę współpracy uczniów i nauczycieli w ocenianiu, jednakże z Ankiety Ucznia (*Pupil Survey*) dowiemy się, że nie zawsze uczniowie czują, że partycypują w tym procesie (Wendelborg, 2012). Nauczyciel pracujący w badanej przeze mnie szkole tak komentuje te wyniki:

> *Problemem jest to, że uczniowie rzadko kiedy komentarz w czasie lekcji traktują jako ocenianie; jeśli natomiast poprzedzone jest to wstępem typu „a teraz będę rozmawiać z każdym indywidualnie i powiem, co jest OK, a co trzeba poprawić i ustalimy razem dlaczego", to wtedy rzeczywiście traktują to jako coś, co ewidentnie miało miejsce.*

Egzaminy państwowe powinny zarówno dostarczać informacji do podejmowania decyzji administracyjnych dla państwowych i lokalnych władz w zakresie edukacji, jak i być edukacyjnym narzędziem na poziomie szkolnym. Nauczyciel komentuje:

> *Testy państwowe są formą weryfikacji poziomu nauczania w poszczególnych szkołach, a tym samym i kontroli, że szkoły śledzą wytyczne, ale też służą zweryfikowaniu poziomu wiedzy danego ucznia - i tu się pojawia pytanie o to, czy uczymy się czegoś, aby to zrozumieć, czy uczymy się rozwiązywania danego typu zadań, żeby uzyskać dobrą ocenę* […].

Z raportu o ewaluacji testów państwowych (Seland, 2013) wynika, że to administratorzy szkół korzystają najbardziej z przeprowadzania wyżej wymienionych testów, na zasadzie bardzo prostej kontroli zarówno poziomu uczniów, jak i efektywności danego pedagoga. Nauczyciele natomiast zauważają, że dostarczają one zbyt mało informacji zwrotnej dla uczniów, na podstawie której można podjąć dalszą pracę nad poszerzaniem wiedzy. Wyniki testów pozwalają ustalić, na jakim poziomie dany uczeń się znajduje, jednak nauczyciele skupiają się na wynikach, nie poświęcając wystarczająco dużo czasu na przekazanie jasnych wskazówek dotyczących tego, nad czym warto popracować, aby poprawić rezultaty. Uczniowie ósmej klasy (*Eight Year*) zgłaszają potrzebę otrzymywania takiej informacji zwrotnej. Wyniki państwowych testów postrzegane są jako istotne, jednakże coraz bardziej widoczna staje się potrzeba interpretacji wyników, dostrzeżenie nie tylko wiedzy, której dostarczają, ale także ścieżki, którą należy pójść dalej. Uczniowie zdają sobie sprawę, że testy nie oceniają ich jako indywidualnej jednostki, ale poziom ich umiejętności na tle grupy, klasy, szkoły. To oznacza, że zmniejsza się strach odczuwany przed testem, jak również motywacja do przygotowania do niego (Mirror Education 2013).

W 2010 roku Norwegia przystąpiła do programu *Ramy Oceniania i Ewaluacji dla Poprawy Szkolnych Wyników*. Jest to międzynarodowy projekt prowadzony przez OECD (The Organisation for Economic Co-operation and Development), którego zadaniem jest oszacowanie, w jaki sposób system oceniania może przyczynić się do poprawy jakości, sprawiedliwości i efektywności w szkolnictwie podstawowym, średnim oraz w szkoleniach dla nauczycieli. W 2011 roku, na podstawie norweskiego raportu z programu oraz wniosków z wizyty ekspertów, OECD zdiagnozowało mocne i słabe strony oraz posłużyło radą, jak udoskonalić system jakościowego oceniania (Nusche, 2011):

Mocne strony	Wyzwania
• ewaluacja i ocenianie jako priorytet w polityce edukacyjnej - dobra droga do poprawy uczenia się i jakości systemu szkolnictwa • wprowadzenie i rozwój państwowego systemu oceniania jakościowego: wprowadzenie ankiet, testów państwowych, testów diagnozujących, projektów promujących ocenianie kształtujące na poziomie uczniów i szkół • wysoki poziom autonomii norweskich nauczycieli • programy szkoleniowe dla wychowawców oraz nowo zatrudnionych nauczycieli	• ustalenie jasnych standardów definiujących jakość dobrego nauczania z perspektywy państwowej • klarowne zdefiniowanie oczekiwań i kryteriów oceniania, co wspomogłoby ewaluację działań szkoły • lepsze określenia celów oceniania z poziomu państwowego • poprawa kompetencji administracji szkolnej • większy nacisk na aspekt jakości w kontrolach szkolnych • ocenieanie kształtujące jako integralna część codzienności szkolnej i szkoleń

Rysunek 3. Mocne i słabe strony norweskiego systemu oceniania – wytyczne OECD

Tabela 1. Ocenianie kształtujące a sumujące – porównanie na podstawie wytycznych ministerialnych (za: Slemmen, w: Svanberg, Wille, 2009)

	Ocenianie kształtujące	Ocenianie sumujące
Główny cel oceniania	Miara korzyści nauczania w celu lepszego decydowania o dalszej pracy, aby osiągnąć pożądane wyniki Nauczyciel korzysta z większej ilości sposobów oceniania przy pomocy obserwacji, dialogu i pracy ucznia, żeby móc skupić się na całym spektrum nauczania. Autorka przyrównuje ocenianie kształtujące do fotoalbumu	Informacja o wynikach nauczania w określonym punkcie w czasie Nauczyciel wykorzystuje ocenianie, które skupia się na wynikach nauczania postrzeganych jako jedna wartość niezmienna. Autorka przyrównuje ocenianie kształtujące do fotografii
Przykłady	Pytania, które ułatwiają naukę Konstruktywne informacje zwrotne Własna ocena i ocena przez innych uczniów Stosowanie kryteriów oceniania	Zewnętrzne i wewnętrzne zdiagnozowanie ucznia i sprawdziany, egzaminy
Kto korzysta z informacji?	Uczniowie, nauczyciele, opiekunowie/rodzice	Politycy, władze, kierownicy szkół, doradcy uczniów (odnośnie wyboru dalszej ścieżki), nauczyciele, w niewielkim stopniu uczniowie
Do czego wykorzystuje się ocenianie?	W przypadku nauczyciela: do poprawy jakości nauczania i dostosowania do umiejętności i kompetencji ucznia Uczniowie wykorzystują informację zwrotną, by zrozumieć proces nauki tak, żeby mogli odnaleźć własne style uczenia się	Do obarczenia odpowiedzialnością, certyfikacji, klasyfikacji, diagnozowania Do przekazania informacji tym, którzy nie są bezpośrednio zaangażowani w codzienny proces planowania i nauczania, np. mediom Do stawiania ocen w podstawówce (kl. 8-10) i liceum Do dopasowanego nauczania
Kryteria oceny	Wytyczne ministerialne, kryteria oceny ustalane wspólnie z uczniami, jasne dla uczniów, znane przed przystąpieniem do pracy, sprawdzianu, egzaminu W tworzeniu kryteriów – wykorzystanie taksonomii Blooma	Wytyczne ministerialne, często zbyt ogólne i niezrozumiałe dla uczniów i nauczycieli
Jaki rodzaj informacji?	Konstruktywne informacje zwrotne, zarówno ustne jak i pisemne, odnoszące się do programu nauczania i postępów ucznia	Informacja zostaje sprowadzona do liczby, oceny lub komentarza w raporcie, dzienniku lub na świadectwie
Rola i zadanie nauczyciela	Nauczyciel funkcjonuje jako coach Angażuje ucznia w proces nauki Dostosowuje narodowe standardy i program nauczania do aktualnej klasy (skupia się na środowisku lokalnym) Informuje uczniów o celach w programie nauczania Rozwija system oceniania w klasie Dostosowuje nauczanie do kompetencji ucznia	Funkcjonuje jako sędzia Zarządza sprawdzianami tak, że są miarodajne: dokładne i porównywalne Wykorzystuje rezultaty, by pomóc uczniowi w osiągnięciu celów nauczania Wyjaśnia wyniki opiekunom ucznia Wykorzystuje wyniki do wystawienia oceny (na poziomie nauczania, na którym są one przyznawane tj. od 8. klasy wzwyż)
Rola ucznia	Aktywny uczestnik procesu nauczania	Sprawdzian (egzamin) przygotowywany jest przez nauczyciela lub władze Uczeń nie jest aktywnym uczestnikiem w procesie oceniania Uczeń ma za zadanie zaliczyć sprawdzian (egzamin) i osiągnąć jak najlepszy wynik

	Ocenianie kształtujące	Ocenianie sumujące
Potencjalne problemy i wyzwania	Nauczyciele, którzy nie mają czasu, umiejętności lub zaangażowania, aby oceniać regularnie i angażować uczniów Metody i techniki używane bez refleksji nad tym, czy rzeczywiście pomagają one uczniowi w nauce	Jeden sprawdzian (egzamin) nie zawsze odzwierciedla zaznajomienie z programem nauczania Ocenianie to więcej niż sprawdzian (egzamin) Uczeń może być zniechęcony przez wielość sprawdzianów (egzaminów). Słabi uczniowie mogą stracić motywację, dlatego że jest kładziony tak duży nacisk na wyniki Nacisk kładziony na sprawdziany (egzaminy) może doprowadzić do sytuacji, gdy nauczyciel uczy tylko części programu nauczania (tzw. *Teach to the test* – uczenie do testu)

Proces ustalania kryteriów oceniania kształtującego przy jednoczesnym zachowaniu zasad oceny sumującej na przykładzie norweskiej szkoły średniej (na podstawie deklaracji nauczycieli uczących w tej szkole: liczba uczniów – 250, liczba nauczycieli – 50)

Przed rozpoczęciem pracy nad tematem nauczyciel mówi, jakie są wytyczne z ministerstwa i na czym dana lekcja będzie się koncentrować. Następują pytania i ćwiczenia wprowadzające, pozwalające odkryć aktualną wiedzę uczniów na dany temat. Potem ma miejsce prezentacja (przygotowana przez nauczyciela, niekiedy przez uczniów), która jest przerywana (co kilka minut) pytaniami do uczniów lub od uczniów, filmami, tekstami, ćwiczeniami indywidulanymi, w grupach, w całej klasie. Poprzez wprowadzenie dużej różnorodności nauczyciel stara się, by zajęcia były urozmaicone, a uczniom łatwiej przychodziło skupienie się na omawianym temacie.

> *Jedną z wytycznych ministerstwa jest to, aby każdy uczeń był traktowany indywidulanie w stosunku do swoich potrzeb i poziomu wiedzy – poprzez użycie różnych startegii i stylów nauczania każdy zwykle znajduje coś dla siebie, a że fizycznie niemożliwe jest skupienie uwagi absolutnie na każdym z osobna i powtarzanie tej samej strategii też może się znudzić, staram się. żeby zajęcia były zróżnicowane. Czasem klasa (szczególnie mała) jest zdecydowana, że chce pracować np. tylko poprzez dialog, ale wtedy też staram się to jakoś urozmaicić.*

Pytania pojawiają się podczas całych zajęć, jednak również kilka minut przed końcem każdej lekcji nauczyciel pyta, czy jest coś niejasnego. Uczniowie mają też za zadanie powiedzieć, czego się dzisiaj nauczyli/dowiedzieli. Niekiedy (jednak w ocenie nauczyciela niezbyt często) uczniowie otrzymują zadanie domowe, np. przeczytanie tekstu na następną lekcję, przeprowadznie wywiadu lub obserwacji, dyskusja z kolegami/ rodziną na podany temat. Komentarz nauczyciela:

> *Zauważyłam, że i tak mają bardzo dużo zajęć i przyjęłam zasadę, że tak długo, jak są aktywni podczas lekcji i w pelni z niej korzystają, to nie będzie prac domowych (to chyba średnio podoba się mojej szefowej).*

Również nieregularnie uczniowie dowiadują się, co będą robić na następnych zajęciach, nauczyciel stara się zmotywować uczniów do kolejnych zajęć, zapowiadając np. grę lub quiz.

Komentarz nauczyciela:

> *Kryteria oceny zazwyczaj tworzone są po omówieniu tematu jako forma przygotowania przed sprawdzianem – uczniowie muszą mieć jakieś podstawy, żeby w ogóle móc je stworzyć, muszą wiedzieć, o czym jest mowa, a więc muszą być zorientowani w temacie, aby przystąpić do tworzenia kryteriów oceniania.*

Istotną rzeczą jest fakt, że pytania, czy też zadania, są wymyślane razem – przez uczniów i przez nauczyciela, jednak to nauczyciel ma „ostatnie słowo".

W skrajnych przypadkach nauczyciel sam tworzy zadania, jednak zawsze potem następuje wspólna ich modyfikacja, czasami uczniowie pracują indywidualnie bądź w grupach nad kryteriami, które w dalszej kolejności są sprawdzane i selekcjonowane (już na tym etapie następuje ustalenie hierarchii ważności zagadnień, uzasadnienie wyboru, omówienie niejasności, a zarówno nauczyciel, jak i uczniowie odkrywają „obszary niewiedzy").

> *Zagadnienia są od razu omawiane, uczniowie znajdują przykłady, starają się tłumaczyć wypowiedź na język socjologii – wynika to z potrzeb końcowego ustnego egzaminu. Działa to na zasadzie wspólnej nauki i gromadzenia wiedzy przez grupę. Proces ten przebiega bez czynnika stresu, gdyż uczniowie mogą wypowiadać się wspólnie, nie obawiają się również popełniania błędów, ponieważ* ***mają świadomość, że ewentualna ocena ma na celu ulokowanie ich na konkretnym poziomie, czyli poznania, co jeszcze muszą zrobić, aby uzyskać poziom kolejny.***

Dopuszcza się zarówno kryteria bardzo szczegółowe, tj. od razu w formie pytań, lub bardzo ogólne, na zasadzie haseł (szczególnie, gdy temat nie należy do rozległych).

- W końcowej fazie procesu ustalania kryteriów grupa wraz z nauczycielem decyduje, czy sprawdzian ma być ustny, czy pisemny oraz kiedy się odbędzie.
- Po zamknięciu każdego tematu następuje ewaluacja pracy nauczyciela i grupy w formie wywiadu grupowego przy użyciu pytań:

  1.1.1.Co było w danym temacie ciekawe, łatwe/trudne do zrozumienia?

  1.1.2.Czego się nauczyłam/nauczyłem?

  1.1.3.Co warto zmienić?

Przykładowe kryteria oceniania ustalone w toku wyżej opisanego procesu, w zakresie przedmiotu „socjologia i socjoantropologia" rozdziału 1. (Ja i społeczeństwo). Wytyczne ministerstwa edukacji dotyczące celów kształcenia, związane z tym tematem:

Uczeń powinien:

- definiować główne terminy związane z socjalizacją;
- definiować termin system społeczny, podać przykłady struktury i funkcji w systemach społecznych i objaśnić warunki niezbędne do utrzymania systemu społecznego;
- analizować szkołę jako system społeczny i być w stanie prowadzić rozważania na temat zwiększenia stopnia współdziałania z uczniami.

Tabela 2. Przykładowe kryteria oceniania, sformułowane przez nauczyciela i uczniów, za podstawę przyjmujących taksonomię Blooma

Ocena 2	Ocena 3–4	Ocena 5–6
Wiedza i rozumienie zdefiniuj/ wyjaśnij terminy, przykłady	Zastosowanie i analiza pogłębienie i analiza terminów, przykłady, ew. użycie w nowej sytuacji (rzadko)	Synteza i ewaluacja zaproponuj…/ jak oceniasz…/ rozważ… i uzasadnij dlaczego
Oczekiwania	Jakie czynniki wpływają na nasze oczekiwania? Czym jest presja oczekwiań? Czym są pozorne/fałszywe oczekiwania?	Jakim zmianom uległy oczekiwania na przestrzeni lat (ew. epok) w norweskim społeczeństwie? Rozważ, co może być przyczyną tych zmian.
Samospełniająca się przepowiednia	Jak powstaje samospełniająca się przepowiednia?	Zaproponuj, jak rozwiązać sytuację samospełniającej się przepowiedni na podanym przykładzie. Uzasadnij swój wybór.
Rola	Jaka jest różnica między rolami: • formalnymi i nieformalnymi, • wrodzonymi i nabytymi? Czym są uzupełniające się/ komplementarne role? Czym są role płciowe? Czym jest konflikt ról? Jakie typy można tutaj wyróżnić?	Jakim zmianom uległy role społeczne na przestrzeni lat (ew. epok) w norweskim społeczeństwie? Rozważ, co może być przyczyną tych zmian. Przeczytaj tekst o dorastaniu dziewczynek i chłopców w dwóch kulturach. Opisz ich role i wskaż różnice. Rozważ konsekwencje tych różnic i uzasadnij swój wybór.
Społeczeństwo	Jakie są różnice między małym i dużym społeczeństwem? Porównaj oba społeczeństwa. Jakie podstawowe procesy muszą mieć miejsce, aby społeczeństwo było trwałe? Czy któreś z nich są ważniejsze od innych? Dlaczego? Wyjaśnij, dlaczego społeczeństwo składa się z insytucji.	Rozważ pytanie: „Czy społeczeństwo jest tworzone przez człowieka, czy człowiek jest tworzony przez społeczeństwo?". Uzasadnij swoją wypowiedź. Rozważ zmiany, jakie zaszły w małym społeczeństwie na przestrzeni lat (ew. epok) w społeczeństwie norweskim. Jakich zmian możemy oczekiwać w przyszłości? Uzasadnij odpowiedź.
Konflikt	Jaka jest różnica między konfliktem wartości i interesów? Jakie są sposoby rozwiązywania konfliktów?	Rozważ, w jakim stopniu norweskie społeczeństwo wpisuje się w teorię konfliktu i harmonii. Uzasadnij swoją odpowiedź.
System społeczny	Co charakteryzuje system społeczny? Jaka jest różnica między tymczasowymi i stałymi systemami społecznymi? Porównaj formalną, nieformalną i faktyczną strukturę w szkole. Czym jest dysfunkcja systemu społecznego?	Przeprowadź analizę szkoły / firmy jako systemu społecznego. Rozważ konsekwencje wprowadzonych trzech dowolnych zmian do tego systemu. Uzasadnij odpowiedź.
Współudział i wpływ	Jaka jest różnica między współudziałem i wpływem?	Rozważ, czy uczniowie powinni w większym stopniu wpływać, czy też mieć współudział w formowaniu norm w szkole. Uzasadnij odpowiedź. Zaproponuj, jak można zwiększyć współudział lub wpływ uczniów na normy w szkole. Rozważ ewentulane konsekwencje twojego wyboru.

W procesie tym uczniowie nie tylko poszerzają swoją wiedzę w zakresie przedmiotu, ale również doskonalą kompetencje dotyczące przebiegu uczenia się, odnajdują swój styl uczenia się.

Ocenianie – przykład procesu przebiegającego w norweskiej szkole średniej

Praca zaliczeniowa

Pracą zaliczeniową może być prezentacja, gazetka ścienna, scenariusz filmu lub esej napisany na konkretny termin. Nauczyciel tak opisuje ten proces:

> *Pierwsza wersja ma być dostarczona na konkretny termin – zależy to od nauczyciela, uczniowie mają obowiązek bądź też możliwość dostarczenia swoich wstępnych prac. Powiedzmy, że tydzień, a sprawdzić wstępne projekty ma nauczyciel, który następnie sporządza tabelkę, umieszczając w niej trzy rzeczy pozytywne oraz trzy rzeczy, które warto zmienić. Dodatkowo w tekście zostają umieszczone komentarze na marginesie. Uczniowie mogą zadawać pytania, zgłaszać swoje wątpliwości, dyskutować.*

Problemy

Część uczniów nie czyta komentarzy, jeśli jest ich zbyt dużo: *Uczeń musi być zaangażowany w ocenianie kształtujące, inaczej nie odnosi z niego żadnych korzyści. Przy niewielkiej ilości komentarzy jest większe prawdopodobieństwo, że uczniowie je przeczytają i przemyślą.*

Sposób na zaangażowanie uczniów w ocenianie kształtujące

Nauczyciel rozdaje prace – eseje, z komentarzem, jednak bez oceny, która zostaje przyznana dopiero podczas dyskusji z uczniem. Istotną rolę odgrywa tabela z kryteriami przygotowana przed przystąpieniem do pisania pracy lub sprawdzianu. Jeśli następują różnice w ocenie między uczniem i nauczycielem, wówczas ustala się dodatkowy czas na poprawę pracy, pod warunkiem jednak, że uczeń dotrzymał wszystkich poprzednich obowiązujących terminów. Komentarz nauczyciela:

> *Uzasadnia się to tym, żeby dostosować poziom nauczania do możliwości ucznia, co jest ministerialną wytyczną (plakat nauczania). W ten sposób również uczeń bierze odpowiedzialność za własne kształcenie, co jest wytyczną ministerialną, zawartą w plakacie nauczania. W klasie maturalnej kryteria narzucane są przez ministerstwo, jednak są bardzo ogólne, co czasem sprawia trudność nauczycielowi i uczniowi w ustaleniu konkretnego poziomu ucznia.*

Eksperyment praktyki szkolnej

Prace uczniów, co do których ocen są wątpliwości, zostają ocenione według ministerialnych kryteriów przez jednego nauczyciela, następnie te same prace ocenia inny nauczyciel. Często, niestety, oceny nie pokrywają się. Następuje wówczas dyskusja, w wyniku której nauczyciele osiągają kompromis. W ten

sposób uczą się od siebie nawzajem oceniania kształtującego, mają do czynienia z większym spektrum czynników, które mogą być słuszne lub nie. Nie jest to sytuacja narzucona, funkcjonuje na zasadzie koleżeńskiej prośby. Co ciekawe, nie ma tu strachu przed krytyką. Nauczyciele, współpracując w ocenianiu uczniów, unikają sytuacji konfliktowych, jeśli dojdzie do odwołania się ucznia odnośnie oceny, zarzutów, że ocena została wystawiona niesprawiedliwie. Komentarz nauczyciela, dotyczący współpracy z innymi:

> *To samo dotyczny zapraszania innych nauczycieli na nasze lekcje – obserwujemy się, notujemy i potem mówimy sobie, co było OK, a co nie (tylko rzadko kiedy komuś chce się przychodzić)* […].

Informacja zwrotna pisemna ułatwia późniejszą weryfikację ocen

W przypadku sprawdzianu ustnego nauczyciel zazwyczaj ma tabelkę, gdzie zaznacza poziom ucznia według ustalonych kryteriów, ocena jest dyskutowana wspólnie z uczniami, jednak nie znaczy to, że jest uzgadniana. Formularz oceny jest z kolei wymagany w przypadku egzaminów ustnych kończących rok.

Program dla uczniów, którzy nie dają sobie rady lub nie mają motywacji do pracy

Zdarza się, że uczeń musi zrobić burzę mózgu, napisać swoje propozycje dotyczące zagadnień w pracy, a następnie jest to przedyskutowane z nauczycielem, wyłaniane są ogólne idee. Jest to początek procesu wspólnego dochodzenia do sukcesu: następnego dnia uczeń przygotowuje plan pracy pisemnej – eseju, po czym znowu następuje dialog, wybór argumenacji. Kolejnego dnia rozważane są plusy i minusy wybranych argumentów. Wszystkie konsultacje odbywają się w godzinach pracy nauczyciela, na zajęciach pozalekcyjnych, podczas konsultacji lub podczas zajęć lekcyjnych, gdy odbywa się praca w grupach. Komentarz nauczyciela o indywidualnej pracy z uczniami:

> *Uczniowie mówią, że nie spotykają się z tym w innych szkołach, szczególnie, jeśli są one duże. Relatywnie mała liczba uczniow* [250, przyp. autora] *sprawia, że w sumie każdy każdego kojarzy i nauczyciele nie mają większych problemów ze znalezieniem dodatkowego czasu dla ucznia.*

Egzaminy kończące przedmiot

Egzaminy ustne i pisemne są organizowane na stopniu lokalnym, natomiast egzaminy pisemne organizuje się centralnie, czyli przez ministerstwo edukacji.

Sprzeciw nauczycieli szkoły wywołuje konieczność samodzielnego tworzenia szczegółowych tabel z kryteriami (głównie szczegółowymi), tabel egzaminacyjnych – (bo egzaminy są zewnętrzne), prace są kodowane i wysyłane do cenzora spradzającego.

Przebieg

Niektórzy uczniowie są losowani do egzaminu ustnego i pisemnego. Wówczas przyjeżdża cenzor z innej szkoły, który ocenia ucznia. Nauczyciel przygotowuje

pytania i tabelę z kryteriami, którą wysyła do owego cenzora. Problem pojawia się w przypadku, gdy egzaminator zewnętrzny nie zgodzi się z ustalonymi przez nauczyciela kryteriami, tracą na tym uczniowie. Przykład rzeczywistej sytuacji, przytoczony przez nauczyciela szkoły:

> Dwie tury egzaminów z socjologii
>
> Temat: Kultura
>
> Zagadnienia: czynniki tworzące kultur**ę, etnocentryzm, relatywizm kul**turowy, socjocentryzm, egocentryzm, stereotypy, rasizm, model mozaiki kulturowej, model drabiny ewolucyjnej.
>
> I tura – zewnętrzny egzaminator, który uważa, że niewymienienie etnocentryzmu i relatywizmu kulturowego spowoduje obniżenie oceny do poziomu 2, dopuszczającego.
>
> II tura – inny zewnętrzny egzaminator nie kładzie nacisku na te dwa zagadnienia i uczeń, który nie wspomina o dwóch wyżej wymieniownych zagadnieniach, dostaje propozycję oceny 6, czyli najwyższej.
>
> *Kryteria ministerialne* są bardzo ogólne, *np. uczeń powinien być zaznajomiony z głównymi terminami związanymi z kulturą. Ministerstwo nie określa jednak hierarchii ważności tych terminów ani zakresu terminologii, co pozwala na dowolną interpretację i ocenę. Wytyczne są sformuowane na tyle ogólnie lub za pomocą mało precyzyjnych słów, że musimy się często zastanawiać, co tak naprawdę chcą uzyskać, np. wcześniej wspomniane „podstawowe terminy" czy „refleksja na temat funkcji kulturowych religii" – jest to o tyle podchwytliwe, że egzaminatorzy/cenzorzy są zewnętrzni i mogą interpretować te wytyczne inaczej niż ja* […].

Budzi to sprzeciw nauczycieli, gdyż nie mają pewności, że kryteria, które przygotowują, są właściwe, że kładą oni nacisk na te same aspekty danego tematu, które będą wymagane podczas egzaminu. *Proces tworzenia kryteriów jest bardzo czasochłonny, wymaga dużego nakładu pracy, a nie ma pewności, że s*ą one niepodważalne. Dowiadujemy *się, czy sformułowane przeze mnie i uczniów kryteria były dobre dopiero podczas egzaminu, w dodatku dotyczy to jedynie egzaminu ustnego, nie trzeba zaznaczać, że jest to niestety zbyt późno.* W przypadku egzaminu pisemnego uczniowie otrzymują wyłącznie ocenę końcową, bez informacji zwrotnej. W Norwegii istnieje prawo do kolejnego przystąpienia do egzaminu, jednak, otrzymując jedynie wynik bez uzasadnienia, uczniowie nie wiedzą, w jaki sposób mogą się poprawić – *kłóci się to z procesem całego oceniania kształtującego, wypracowywanego w ciągu roku szkolnego.*

Podsumowanie

Ministerstwo Wiedzy podkreśla istotną rolę oceny wspierającej uczenie się. Jasno określa cel oceniania, jakim jest promowanie uczenia się i wyrażanie kompetencji ucznia w trakcie i na końcu roku szkolnego. Podejmuje się wiele kroków, aby rozpropagować ocenianie kształtujące, proponowane są liczne projekty, programy oraz szkolenia. Podsumowując:

- W latach 2007–2009 miał miejsce państwowy projekt *Lepsze Praktyki Oceniania*, obejmujący ponad 70 szkół w Norwegii.
- W następstwie powyższego projektu, po przeanalizowaniu wyników badań, prowadzony jest program *Ocenianie Wspierające Uczenie się*, zaplanowany na lata 2010–2014.
- Kursy i konferencje dla właścicieli szkół (gmin, miast, regionów), organizowane przez Dyrektorat Edukacji, podczas których omawiane są sposoby i metody oceniania.
- Zapis w nowych Wytycznych Oceniania (Vurderingskriterier§ 3 – 11) mówiący o tym, że uczeń ma prawo do osobistej rozmowy o swoich postępach z nauczycielem przynajmniej raz w semestrze, aby skonfrontować swój proces uczenia się z planowanymi do osiągnięcia kompetencjami z danego przedmiotu.
- Broszury oraz literatura z najnowszymi wynikami badań i wytycznymi ministerialnymi na temat ewaluacji i oceniania kształtującego, wydawana przez państwowe instytucje, plakat nauczania, strona internetowa.
- Kursy oraz seminaria dla nauczycieli, organizowane przez kolegia i uniwersytety.

Pozytywne aspekty oceniania kształtującego, wymieniane w Ankietach Ucznia (ewaluacja nauczania pod koniec każdego roku szkolnego – Elevundersøkelse):

- uczniowie są bardziej zaangażowani w proces nauczania, przez co wspierana jest demokratyzacja w szkole,
- mniej skarg na niesprawiedliwe ocenianie,
- autorytet poparty wiedzą i sposobem nauczania, a nie stopniem akademickim.

Plusem wymienianym przez OECD jest duża autonomia nauczyciela. Jednak łączy się ona również z brakiem jasno sformułowanych kryteriów oceniania oraz bardziej konkretnego zakresu terminologii, co nie tylko ułatwiłoby nauczycielom pracę, ale także usprawniło sam proces wprowadzania oceniania wspierającego uczenie się.

Bibliografia

1. Statistic Norway, (2010), Commentarer til tabeller fra Statistisk sentralbyrå til Østbergutvalget mars 2010. (Comments on tables from Statistics Norway to the Østberg Committee, March 2010.) Unpublished Memo.
2. Nusche D., Earl L.,Maxwell W., Shewbridge C. (2011) OECD Reviews of Evaluation and Assessment in Education Norway, OECD, Paris.
3. Norwegian Directorate for Education and Training (2011), The Assessment for Learning Programme 2010-2014.
4. Norwegian Directorate for Education and Training (2011), OECD Review on Evaluation and Assessment Frameworks for Improving School Outcomes: Country Background Report for Norway, www.oecd.org/dataoecd/7/10/47088605.pdf.

5. Norwegian Directorate for Education and Training (2013), The Education Mirror 2013, http://www.udir.no/Upload/Rapporter/TheEducationMirror_2013.pdf?epslanguage=n.
6. Norwegian Ministry of Education and Research (2010), Background Report to the OECD Regarding Support for the White Paper on the Quality of Lower Secondary Education in Norway.
7. http://www.udir.no/Vurdering/Nasjonale-prover/Om-nasjonale-prover/
8. Aasen, P. J. Møller, E. Rye, E. Ottesen, T. S. Prøitz and F. Hertzberg (2012). Kunnskapsløftet som styringsreform – et løft eller et løfte? Forvaltningsnivåenes og institusjonenes rolle i implementeringen av reformen [The Knowledge Promotion Reform as a management reform – a boost or a promise? The role played by the various administrative levels and institutions in the implementation of the reform], Norwegian Institute for Studies in Research and Higher Education (NIFU), Oslo.
9. Imsen, G. (2009). Lærerens verden. Innføring i generell didaktikk. Oslo: Universitetsforlaget.
10. Lygsnes, K., Rismark, M. (2007). Didaktisk arbeid. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.
11. Seland, I., Vibe, N., Hovdhaugen, E. (2013), Evaluering av nasjonale prøver som system [Evaluation of national tests as a system]. NIFU Report 4/2013, Norwegian Institute for Studies in Research and Higher Education (NIFU), Oslo.
12. Svanberg R. C., Wille H.P. (red.) (2009). La stå. Læring på veien mot den profesjonelle lærer. Oslo: Gyldendal AS.
13. Slemmen T. (2009). Vurdering for læring i klasserommet. Oslo: Gyldendal AS.
14. Wendelborg, C., Paulsen V., Røe, M., Valenta, M. and Skaalvik E. (2012). Elevundersøkelsen 2012. Analyse av Elevundersøkelsen 2012 [The Pupil Survey 2012. Analysis of the Pupil Survey, NTNU Samfunnsforskning, AS Trondheim.